

САМОЗАЙНЯТИСТЬ НАСЕЛЕННЯ: СУТНІСТЬ І СУЧАСНІ ЧИННИКИ РОЗВИТКУ

Розглянуто теоретичні основи розвитку само зайнятості населення, визначено її зміст і чинники, які впливають на її формування. Окреслені законодавчі особливості трактування цього явища, запропоновано власне бачення такого феномену в контексті вітчизняної економічної практики.

The theoretical bases of self employment, to its contents and the factors affecting it. Designated legal features of the interpretation of this phenomenon is offered his own vision of this phenomenon in the context of national economic practice.

Ключові слова: зайнятість населення, само зайнятість, само зайнята особа.

Keywords: employment, self employment, self-employed person.

Постановка проблеми в загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими і практичними завданнями. В умовах ринкової економіки проблема зайнятості населення відзначається особливою актуальністю. Масштабне вивільнення робочої сили з матеріального виробництва, скорочення зайнятості в бюджетній сфері, навіть в умовах потужної трудової еміграції, зумовили наявність масового безробіття. Сьогодні, коли біля 80% національної економіки перебуває у приватній власності, держава не має змоги забезпечити продуктивну зайнятість всіх, хто потребує працевлаштування. У цих умовах, самостійна зайнятість населення розглядається як найрезультативніший напрям створення нових робочих місць, зменшення безробіття, підвищення рівня життя населення. Таким чином розвиток самозайнятості в умовах наявного безробіття, браку інвестицій, повільних соціально-економічних реформ є актуальною науковою і практичною проблемою.

Аналіз досліджень і публікацій, у яких започатковано розв'язання проблеми. Питання самозайнятості населення перебувають у полі зору науковців, ще з часів переходу до ринкової економіки. Різномасштабні питання розвитку самозайнятості населення розглядали такі науковці як С. Бандур, А. Волін, О. Карнаухова, Г. Купалова, Р. Кузнецова, Е. Лібанова, В. Мікловда, А. Никифорова, В. Онікієнко, Л. Піддубна, А. Шевченко. Трансформаційні процеси у сфері зайнятості є достатньо динамічними і потребують детальних наукових досліджень їх суті і особливо сучасних чинників, які істотно впливають на процес формування самозайнятості.

Метою наукового дослідження є дослідження сутності і впливу пріоритетних чинників розвитку самозайнятості населення в Україні.

Виклад основного матеріалу дослідження. Сьогодні розвиток самозайнятості населення містить найбільші потенційні можливості для запобігання безробіття, реалізації творчих можливостей економічно активного населення. Визначення категорії «само зайнятість» чітко сформульоване МОП, яка відзначає, що до сектору самозайнятих належать усі особи, котрі працюють у господарських одиницях, що належать і керовані самостійно зайнятою особою, тому сектор самостійної зайнятості охоплює працюючих самостійно, працівників не за наймом, працюючих власників і всіх робітників, які діють разом з ним, тобто постійних і тимчасових робітників, учнів та безкоштовно працюючих членів сім'ї в тому числі і членів виробничих кооперативів [1, с.4]. До речі, міжнародна статистика виділяє за статусом три основні категорії зайнятих: працівники, які працюють за наймом; самозайняті працівники або підприємці; неоплачувані працівники сімейного бізнесу.

На думку професора В. В. Онікієнко, «самостійно зайнятими вважаються повністю незалежні особи, які самі собі створюють робочі місця в тій чи іншій сфері діяльності у відповідності з чинними правовими нормами та діями, які не заборонені».

Академік Е. М. Лібанова вважає самозайнятими тих хто працює на свій власний кошт, самостійно організовує свою роботу, володіє засобами виробництва і несе відповідальність за вироблену продукцію (якість, ціну, збут, тощо).

У Законі «Про зайнятість населення» нема визначення терміну самозайнятості, але його містить у пункті №1226 ст. 14 Податковий кодекс України: «Самозайнята особа – платник податку, який є фізичною особою-підприємцем або проводить незалежну професійну діяльність за умови, що така особа не є працівником в межах такої підприємницької чи незалежної професійної діяльності». В цьому ж Кодексі поданий перелік осіб, яких податківці вважають самозайнятими, а саме: науковці, письменники, артисти, митці, приватні вчителі і лікарі, нотаріуси, адвокати, ліквідатори, аудиторів, оцінювачі, місіонери, бухгалтери. Аналіз самозайнятих в розрізі галузей господарства свідчить про те, що до самозайнятих не відносяться працівники торгівлі, сфери послуг, підсобного сільського господарства, транспорту і т.д. Отже сам перелік осіб, що належать до категорій само зайнятих, потребує розширення.

Світовий досвід свідчить, що в ринкових умовах стимулювання самозайнятості населення є пріоритетним напрямом забезпечення економічної активності населення різних вікових категорій. Навіть в умовах повної зайнятості самозайнятість дає змогу задовольнити творчі, духовні, моральні потреби певної частини жителів. Разом з тим, сьогодні самозайнятість допомагає багатьом мешканцям як міст, так і сіл отримувати додаткові доходи і за їх рахунок підтримувати відповідний рівень життя.

Особливої актуальності самозайнятість набула з настанням економічної кризи. Зросла кількість самозайнятих в Європі, США та Японії. Так на сьогодні у США та Канаді самозайняті становили 10-15% усіх працевлаштованих; у Греції, Туреччині, Мексиці таких близько 30%.

За даними Інституту соціології НАН України в 2011 році самозайнятими вважалось 5% населення, що менше за чисельність безробітних. Якщо до самозайнятих віднести підприємців і зайнятих в особистому підсобному сільському господарстві то загальна чисельність самозайнятих в нашій країні буде значно більшою. Правда, сучасна статистика в Україні даних про чисельність самозайнятих не публікує. Сьогодні чимало населення в країні є самозайнятими, але неофіційно – з метою ухилення від оподаткування.

Для того, щоб особа вважалася індивідуально зайнятою її діяльність повинна відповідати наступним вимогам:

- ✓ бути юридично незалежною в господарських відносинах;
- ✓ створити для себе робоче місце;
- ✓ здійснювати діяльність власними силами;
- ✓ фінансувати всі витрати за рахунок власних коштів;
- ✓ використовувати власні або орендовані приміщення та знаряддя праці;
- ✓ одноосібно розпоряджатися результатами праці.

В умовах безробіття орієнтація на самозайнятість як джерело доходів є об'єктивною необхідністю для значної кількості незайнятого населення і особливо інвалідів, яким важко працевлаштуватися. Таким чином, розширення самозайнятості населення – важливий аспект соціальної політики держави.

Самозайнятість доступна для багатьох людей, оскільки дає змогу застосувати гнучкі форми організації виробництва і використання особистої ініціативи.

Враховуючи інтереси суспільства, розвиток самозайнятості треба розглядати як специфічну форму економічної активності населення, коли людина самостійно шукає роботу, створює робоче місце, не приховує доходів, систематично сплачує податки, забезпечує нормальні умови для життєдіяльності власної і членів своєї сім'ї. Таким чином, самозайняті допомагають державі забезпечити продуктивну зайнятість населення, що сприяє зниженню безробіття і зростанню економіки.

Для забезпечення зайнятості населення, тобто для забезпечення робочими місцями всіх громадян, які потребують працевлаштування, визначальна роль має належати державі. Однак сьогодні українська держава не може гарантувати своїм громадянам конституційного права на працю в повному обсязі. Робочих місць на підприємствах, які належать державі, а також в бюджетній сфері не вистачає для того, щоб працевлаштувати всіх бажаних. Тому в умовах дефіциту робочих місць розв'язання проблеми ліквідації безробіття набуває особливого значення. Як вирішувати це питання, є першочерговим завданням не тільки для законодавчих і виконавчих органів, а й для органів місцевого самоврядування, громадських організацій, науковців і т. д.

У 90 роках ХХ ст. гостроту проблеми зайнятості населення України було в деякій мірі знято за рахунок потужної еміграції працездатного населення за межі України. В ті часи кошти, зароблені так званими заробітчанами, дали змогу їхнім родичам уникнути суттєвого спаду рівня життя. Однак можливості зарубіжних ринків праці в умовах економічної кризи значно звузилися. Країни Євросоюзу проводять заходи щодо захисту національних ринків праці. Тому дешева робоча сила з України вже не знаходить собі застосування в європейських країнах, а ті, хто в минулому знайшов робоче місце, сьогодні не виявляють бажань повертатися додому.

Нині ситуація на ринку праці України загострюється оскільки не вистачає робочих місць для категорій населення, що народилися і отримали освіту вже в незалежній Україні. Звідси все більш актуальною проблемою стає створення нових робочих місць в Україні. Одним з шляхів її вирішення є подальший розвиток самозайнятості населення. Для цього певний інтерес має виявлення чинників, що активізують або гальмують цей процес.

Досліджуючи процес формування і розвитку самозайнятості населення ми поділяємо висновки науковців і фахівців щодо змісту процесу самозайнятості населення в умовах дефіциту робочих місць. Разом з тим, потрібно відзначити, що соціально – економічні процеси, які проходять в національній економіці вимагають виявлення сучасних чинників, які зумовлюють регіональні особливості розвитку самозайнятості населення, особливості самозайнятості мешканців міських і сільських поселень.

Серед сучасних чинників розвитку самозайнятості населення в першу чергу заслуговує на увагу демографічна структура населення і його мобільність. У структурі населення країни значну питому вагу займають особи, які народилися після 1985р. і вже не згодні миритися із злиднями, відсутністю стабільного робочого місця і матеріального добробуту. Більше 90% цих людей отримали вищу освіту, але достойно не працевлаштовані. Для них притаманний високий рівень мобільності в пошуку високооплачуваної праці. Більшість з цих людей є патріотами своєї Вітчизни і мають намір розбудувувати національну економіку. На нашу думку це – найголовніший чинник розвитку самозайнятості. І першочерговим завданням суспільства є сприяння цьому населенню в організації самозайнятості, допомога, вдосконалення нормативно-правової бази соціально-трудових відносин.

Серед пріоритетних чинників розвитку самозайнятості населення в Україні є потреба в удосконаленні нормативно-правової бази, що усунуло б усі перешкоди при організації малого підприємництва, яке супроводжується створенням нових робочих місць. Для цього необхідно передбачити лише реєстрацію підприємців в податкових органах, а також надати документи про наявність відповідних коштів законного походження.

На нашу думку, стимулятором розвитку само зайнятості, особливо осіб молодих вікових категорій, будуть законодавчо встановлювані податкові пільги для тих підприємців, які створюють нові робочі місця і залучають до праці випускників вищих навчальних закладів.

Варто підкреслити, що самозайнятість населення формується під впливом і таких чинників як просторове розташування міських і сільських поселень, природних ресурсів, структура господарських комплексів регіонів, звичаїв і традицій місцевих мешканців.

У ринкових умовах самозайнятість формується лише на основі приватної ініціативи окремих індивідів. Жодна людина не займатиметься трудовою діяльністю, якщо її результати не мають попиту на споживчому ринку. Це стосується самозайнятих торгівельною діяльністю, наданням побутових послуг, вирощуванням овочів, відгодівлею тварин, перевезенням пасажирів і вантажів, видобуванням корисних копалин.

Підсумовуючи викладене, необхідно виділити чи не найголовніші чинники самозайнятості, а саме систему оподаткування та діяльність фіскальних органів, що можуть як сприяти самозайнятості, так і її істотно гальмувати.

Висновки. Для успішної реалізації заходів щодо розвитку самозайнятості населення необхідно:

- розширити перелік осіб, які належать до категорії самозайнятих;
- вдосконалювати нормативно-правову базу самозайнятості з метою юридичного забезпечення соціальних гарантій самозайнятим особам;

– особливу увагу необхідно приділяти розвитку самозайнятості сільського населення. З цією метою треба надавати максимальну підтримку особистим сільським підсобним господарствам, створювати на селі виробничі кооперативи, відродити підприємства сфери послуг. Для закупівлі в селах сільськогосподарських продуктів треба організовувати аграрні біржі, а в населених пунктах, їх структурні підрозділи. Нарощування виробничої і соціальної інфраструктури на селі супроводжуватиметься створенням нових робочих місць;

– зростання чисельності само зайнятих, і особливо на селі, викличе необхідність їх матеріально-технічного забезпечення, що можливе за умови їхнього доступу до дешевих і довготермінових кредитів. Для цього потрібне вдосконалення сучасної кредитної політики держави, національного банку, приватних кредитних установ;

– розвиток самозайнятості населення, як сфери трудової діяльності мав би сприяти розв'язанню насамперед соціальних проблем як в містах, так і в селах. У першу чергу це стосується розвитку дорожнього і житлового будівництва, забезпечення ефективного функціонування освітніх, медичних, культурно-побутових і комунальних закладів, які забезпечують комфортні умови життя мешканцям міст і сіл.

Література

1. Закон України «Про зайнятість населення» <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/665/97-%D0%B2%D1%80>
2. Податковий кодекс України електронний ресурс <http://minrd.gov.ua/nk/>
3. МОТ. Международная Организация труда. Секция 7. Женева. Доклад. Содействие самозанятости : – Женева: МОТ, 1990, 214.
4. Лібанова Е.М. Ринок праці (соціально-демографічні аспекти). К., Бріг. 1996, 132с.
5. Кузнецова О. П., Карнаухова О. В. Теоретичні основи самостійної зайнятості населення як одного з напрямів зниження безробіття. // Зайнятість та ринок праці. Випуск 4. – К., НУ ЗРП, – С.31-34
6. Онікієнко В. В. Самозайнятість населення: процес формування та деякі проблеми.// Зайнятість та ринок праці. Випуск 3. – К., НУ ЗРП, – С. 31-34
7. Купалова Г. І. Соціально-економічний аналіз самозайнятості сільського населення: методологічні та прикладні аспекти. Зайнятість і ринок праці Випуск 17. – К., МНЗ ЗРП, - С 3-В

УДК 378.1

Віктор Острроверхов

ПІДВИЩЕННЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ УПРАВЛІННЯ ПЕРСОНАЛОМ ЯК НАПРЯМ ІННОВАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВА

У статті розглянуто конкурентну спроможність персоналу в інноваційному маркетингу діяльності підприємства в Україні протягом останніх років. Розкрито сутність та необхідність інноваційної діяльності в управлінні персоналом, поняття та своєчасність конкурентоспроможності персоналу інноваційному маркетингу підприємства. Розглянуто сучасні підходи до управління персоналом та виявлено певні проблеми в системі управління підприємством – управління персоналом.

The article reviews the competitive ability of staff in the innovative marketing of the company in Ukraine in recent years. The essence and the need for innovation activities in human resource management, the concept of timeliness and competitiveness of innovative marketing company of staff. Modern approaches to human resource management and found some problems in the enterprise management system - human resources management.

Ключові слова: інновації, персонал, нововведення, інноваційна діяльність, інноваційна активність, організаційні інновації, трудовий потенціал, маркетинг персоналу, управління персоналом.

Keywords: innovation, human resources, innovation, innovation, innovation activity, organizational innovation, employment potential, staff marketing, human resources management.